

לעילוי נשמת

הר"ר גרשון ב"ר בצלאל ז"ל והר"ר יהודה ב"ר אליהו ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

לעילוי נשמת

הר"ר יוסף וולף ז"ל ב"ר ברוך מנדל הי"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"

קנין חרדי ר' משה יוסף יוסף ז"ל

בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי"

חכם סופר נ. ת.ד. 471 ב"ב טל 02-6180857

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחטי זיסר

גליון מס' 270

מסכת בכורות מ"ג-מ"ט

בס"ד, ז' אב תשס"ד

השבוע בגליון

♦ **הדוחה את פדיון הבן מבטל מצוות עשה?**

♦ **שתיית מים בפני רבים**

♦ **פדיון הבן מספק**

♦ **דחיית פדיון הבן כדי שהאב יקיים את המצווה בעצמו**

דבר העורר

מפת הדרכים

לפני זמן מה יצא לאור ספר "מנת חלקי", חידושים על מסכת בבא בתרא, מאת הגאון רבי קלמן סג"ל לנדא שליט"א, ר"מ בשיבת כוכב מיעקב בירושלים. בהקדמת הספר מופיע סיפור מרגש ביותר, המתאים במיוחד לחודש אב, אשר בו אנו מבכים את חורבן בית המקדש הראשון ובית המקדש השני, עליו נאמר, כי הוא חרב מפני שנאת חינם.

כדי שניתן יהיה לעמוד על גודל המעשה, יש לשוב מעט לאחור, אל שנות השואה האיומות ולזכור, כי באותם ימים חיי אדם לא היו חשובים כקליפת השום. כל יהודי ראה בכל יום רציחות, הריגות ומיתות שונות ומשונות, עד שגם הפוקרים היו בטוחים כי לעולם לא יעלו אל הגהנום, הוא הגיע אליהם.

בתקופה נוראה זו פעל הרה"ח רבי אליעזר נתן לנדוי ז"ל להציל אלפי יהודים מן התופת. רבי אליעזר ז"ל, השכיל ליצור קשר עם הגרועים שבנאצים ימ"ש ושיחד אותם באמצעים שונים, כדי שיעלימו עין מפעולותיו להברחת יהודים. פעם אף החלה אקציה, והוא הצליח להאביס את מלאכי החבלה ולהשקותם ביין חריף, או אז התחנן בפניהם בדמעות שליש כי יורו להפסיק את המשלוחים, וחיי יהודים רבים ניצלו.

יום אחד, מספר בנו, אירע המקרה הבא.

בכיות נוראות של בחורה צעירה נשמעו מן הדרך שהובילה אל בית הקברות. הצענו מן הבית שלנו וראינו רוצח גרמני מוביל בחורה צעירה אל בית הקברות. מיד רצנו אל אבא, ששהה בקירוב מקום, והזעקנו אותו. אבא רץ כל עוד נפשו בו, ומצא את הבחורה עומדת על פתחו של קבר פתוח, ועוד רגע קט הרוצח עמד לירות בה כך שהיא תיפול היישר לתוך הבור.

ככל הנראה היא הכחישה את דבר יהדותה, ולפיכך, הנאצי הפטיר לעבר אבי שהתקרב

דף מד/ב ואין שותין מים בפני רבים

שתיית מים בפני רבים

התורה מעדנת את לומדיה ומשגבת לרום השמים את מעלת ההוגים בה יומם וליל ושוקדים בה כל חייהם, עד שהם מתעלים לדרגות גבוהות. אנו יודעים זאת, והשבוע גם נוכל להוכיח בזאת, על ידי לימוד גמרתנו.

אמרה מיוחדת אומר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא: "ואין שותין מים בפני רבים". רש"י (ד"ה "ואין שותין מים") מפרש: "דרך תלמיד חכם להיות צנוע באכילה ובשתיה". נמצאנו למדים, כי הנהגה זו נאמרה בתלמידי חכמים, אשר נפשם מתעדנת והצניעות היא מנת חלקם.

ברם, הפוסקים לא הסכימו ביניהם על איזה משקים מדובר ובאלו מקרים. מחלוקתם נובעת מדברי בעלי התוספות (ד"ה "ואין שותין מים") השואלים מן המסופר בגמרא (פסחים פ"ב) על אחד האמוראים ששתה כוס בפני ציבור. בעלי התוספות מתרצים, ונצטט את לשונם כדי להבין את מחלוקת הפוסקים: "היינו בשעת סעודה... ובהלכות דרך ארץ אמרינן דברבים הופך פניו לצד אחר וישתה מים נראה דנקט מים לפי שאין רגילין לשתות כולן מים אלא הצמא בלבד אבל שאר דברים רגילין לשתות יחד".

ה"מגן אברהם" (או"ח סי' ק"ע) סובר, כי לעולם על תלמיד חכם לשתות בצניעות, לבד מאשר משקים שאינם מים ובתוך הסעודה בלבד. אולם, לדעת האליה רבה (שם) כוונת בעלי התוספות היא, שהנהגת תלמידי החכמים אינה אלא לגבי שתיית מים שלא בשעת הסעודה. כלומר, מידת הצניעות היא שלא לנהוג באופן המעורר תשומת לב מיותרת. מעתה, שתיית משקאות בחברת רבים, מקובלת בכל המקומות, שהכל סועדים את לבם ומרוויים את צמאונם במשקאות, ולוגמים יינות. ברם, אין זה נהוג להתכנס לשתיית מים. לפיכך, על תלמיד חכם להמנע משתיית מים בפומבי לעיני הרבים (עיי"ש שמביא לכך מקור מפסקי תוס' ועיי"ש בשע"ת ס"ק ד').

גאון קדמון, בשם מוהר"ר יעקב יהודה אויש מפראג, כתב הגהות על ה"אליה רבה" (נדפסו לאחרונה במהדורת ה"לבוש" זכרון אהרון), והוא מביא ראיה מופלאה מרש"י כשיטת ה"אליה רבה", שלא נאסרה אלא שתיית מים שלא במקום סעודה.

בגמרא (שבועות מ"א) מסופר, כי פעם אירע שריש לקיש נמנע מלהגיב על דברים שאמר רבי יוחנן, מפני שבאותה עת הוא שתה. רש"י מוסיף על אתר, שהוא שתה מים בבית המדרש. מניין ידע רש"י שהוא שתה מים דווקא? אין זאת, אלא שרש"י התקשה מדוע השתיה מנעה ממנו לשמוע את דברי רבי יוחנן. על כרחך, שמפני הצניעות הוא הסב את פניו בעת ששתה. מכך הסיק רש"י שהוא שתה מים, כשיטת ה"אליה רבה", שרק בעת שתיית מים, שלא בשעת סעודה, על תלמיד חכם להסב את פניו...

לעילוי נשמת

אבינו וסבינו הרה"ח

ר' משה כפתורי (קנוף) ז"ל

ב"ר יצחק שמואל ז"ל

נלב"ע י' אב תשמ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הבחור ר' **חיים הלל בקשט** ז"ל

ב"ר אהרון שיבלחט"א

נלב"ע ט' אב תש"ן

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י הוריו ידידינו הר"ר אהרון וזוגתו מרת **ציפורה בקשט** שיחיו - פתח תקוה

לעילוי נשמת

הר"ר **יונה טוביה פלדמן** ז"ל

ב"ר מנחם מנדל הלוי ז"ל - ציריך שוויץ

נלב"ע ה' אב תשל"א

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר אלעזר ישראל מי-זהב ז"ל

נלב"ע ד' באב תשל"ט **ת.נ.צ.ב.ה.**

הונצח ע"י ידידינו משפחות **מנחם, גבריאל ואוריאל מי-זהב** שיחיו

נר ה'

להלכה, כתב ה"ברכי יוסף" (שם), כי הלכה זו נוהגת ביחידי סגולה בלבד שבכל דור ודור [כדעת ר"ת בתוספות]. אולם, ה"משנה ברורה" (שם ס"ק י"ג) כותב בפשטות: "אין דרך ארץ לתלמיד חכם לשתות... והוא מביא את שתי השיטות הנזכרות, ואינו מציין כי המדובר ביחידי סגולה בלבד.

דף מ"א פטר רחם

פדיון הבן מספק

רב מבית מדרשו סיפר על עצה מעניינת ששמע מפי תלמיד חכם, והמיועדת למקרים שבהם קיים ספק הלכתי, שמחמתו יש לפדות את הבן מספק, אך כמובן, אסור לברך את ברכת הפדיון בשם ובמלכות, שלא תהא ברכה לבטלה, חלילה. כאשר אדם מלמד גמרא או הלכות לילדים, עליו ללמדם את הברכות כלשונן במילואן, כולל שם ה', שהרי מצווה רבה היא ללמדם ולחנכם לתורה וליראת שמים (עיי' "שולחן ערוך" אור"ח סי' רט"ו סעי' ג' ו"במשנה ברורה" שם). לפיכך, ניתן ליעץ לאב, שיקבץ סביבו מספר מילדי המשפחה, וילמד עמם את ההלכה הבאה ("שולחן ערוך" יו"ד סי' ש"ה סעי' י'): "בשעה שנותן הפדיון לכהן מברך, אקב"ו על פדיון הבן, וחוזר ומברך, שהחינו...". כאשר הוא יפרט להם את נוסח הברכה כדי ללמדם, ובו בזמן יכוון, כי אם מצוות פדיון הבן הוא עושה, תעלה לו הברכה לשם המצווה. היו שפקפקו בעצה זו, משום שהיתר זה נאמר על ברכות שהילדים נזקקים להם בתקופת ילדותם, כגון, ברכת הנהנין וכדומה, אך ברכת הפדיון, לכשיזדקקו לה בעתיד, ילמדוה בעצמם כיאה וכיאות שגדולים יהיו.

דף מט"א מת האב בתוך שלושים

דחיית פדיון הבן כדי שהאב יקיים את המצווה בעצמו

משנתנו וגמרתנו עוסקים במצוות התורה, לפדות את הבן הבכור במלאת לו שלושים יום, על ידי הענקת חמשה סלעים לכהן, כנאמר (במדבר יח/טו) "ופדויו מבן חדש תפדה". כאשר נבקש לברר, מתי זמן הפדיון המועדף על התורה, והאם יש חובה לפדות את הבן ביום השלושים דווקא, נמצא כי שתי אפשרויות לפנינו. **הדוחה את פדיון הבן מבטל מצוות עשה?** יש סוברים, כי על האב למהר ולפדות את בנו ביום השלושים, ואם אינו עושה כן, בכל יום ויום הוא מבטל מצוות עשה מן התורה, שהתורה הקפידה על כך שהבכור ייפדה מוקדם ככל האפשר. אם לא ביום השלושים, אזי ביום שלאחריו, וכן הלאה ("תניא רבתי סי' צ"ח, "לבוש" אור"ח סי' תקנ"א סעי' י"ז, וראה שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' פ"ח).

יש אומרים, כי לא ציינה התורה את מועד שלושים הימים, אלא כדי להודיע שאין לפדותו בטרם מלאת לו שלושים יום. ברם, אין חובה לפדותו דווקא ביום השלושים. כמובן, כי ככל מצוות התורה, "זריזין מקדימין למצוות", אך המאחר ממועד זה, אינו נחשב כמבטל מצוות עשה מן התורה. "החינוך" (מצווה שצ"ב) נוקט בדעה זו וכותב: ואף על פי שאין למצווה זו זמן קבוע, דבכל שעתא ושעתא אחר שלושים יום זמנה היא [- שבכל שעה שלאחר מלאת שלושים יום, הוא זמן המצווה -], אף על פי כן, חכם לב יקח מצות, ויקדים ויעשה אותן מיד שאפשר לו" (וכן נוקטים היראים מצווה שני"ג, וה"תורות הדשן" סי' רל"ג, ומהר"ט אלאזי ה"ל בכורות פ"א אות י"ד, וראה גם שו"ת "צפנת פענח" ח"ב סי' ע"ה ושו"ת "אבני נזר" יו"ד סי' שצ"ה ושו"ת מהר"י פונאז סי' ע"א העומדים בשיטה זו). נידון זה אינו בהגדרת המצווה בלבד, אלא השלכות הלכתיות שונות נובעות ממנו, ונציין אחת מהן.

מעשה ביהודי שגוייס בעל כורחו לצבא נוכרי, כשהוא מותיר אחריו בבית תינוק רך הזקוק לפדיון הבן. מפקדיו לא הואילו לשחררו כדי לקיים את המצווה, והוא התלבט, אם ימנה שליח אשר יפדה את בנו בשליחותו, או שמא ימתין עד אשר ישוחרר מן הצבא ויקיים את המצווה בעצמו.

בעל ה"חלקת יעקב" (שם) מפלפל בארוכה בשאלה זו. מחד, בעל הפדיון מבקש לקיים את המצווה במו ידיו, שכלל ידוע הוא "מצווה בו יותר מבשלוחו" (קידושין מ"א). מאידך, יש לקיים את המצווה בהקדם האפשרי. ובכן, דחיפותו של הקדם אפשרי זה, תלוי ועומד בין שתי השיטות. אם דחיית המצווה נחשבת ביטול עשה, חובה לפדות את הבן מיד על ידי שליח. ברם, אם זמן המצווה הוא מיום השלושים ואילך, ומשום זריזין מקדימין ראוי להקדים את קיום המצווה, אך הדוחה את קיומה אינו נחשב כמבטל עשה, אזי, לזמן מועט ניתן לדחות את הפדיון. אמנם, לזמן מרובה אין לדחותו, מאחר שאין אדם יודע אלו אירועים עלולים להתרגש עליו עד שהמצווה תתבטל לחלוטין, חלילה [עיי"ש את המקור לחילוק זה].

לדעת רוב הפוסקים, הדוחה את פדיון הבן אינו מבטל מצווה מן התורה. אחת הראיות המוצקות לדעה זו, מבוססת על הוראת ה"שולחן ערוך", כי אין עורכים פדיון הבן בשבת. שהנה, חכמים אסרו לבצע בשבת פעולות הנדמות כמשה ומתן. בפדיון הבן, האב נותן לכהן כסף, או חפץ שווה ערך לחמשה סלעים, ולפיכך ה"שולחן ערוך" (אור"ח סי' ש"ט סעי' ד') פוסק, כי אין פודים את הבן בשבת. לו הדוחה את פדיון הבן היה מבטל מצווה מן התורה, ברי כי אין לדחות את המצווה, שרבנן לא גזרו

בריצה, "היא לא יהודיה, היא פולניה", מה איכפת לך ממנה. אבל ניכר היה עליה שהיא יהודיה, ואבא ז"ל נעמד לפני איש הגסטאפו והחל להחניף לו, על חכמתו הרבה שעמדה לו להבחין בה כי היא יהודיה. הבחורה נרעדה לשמע דבריו, ומיד החלה זועקת כי אינה יהודיה כלל וכי היא גויה.

רבי אליעזר ז"ל נטל את הנאצי בזרועו, הוליכו הצידה והצליח לשכנעו כי יעזוב את הנערה לנפשה, ובתנאי שהיא תודה לפניו כי רימתה אותו וכי היא יהודיה ולא נוכריה.

רבי אליעזר ניגש אליה ואמר לה בהתרגשות גדולה: "שמי אליעזר לנדוי. אני רואה שאת יהודיה, קיבלתי ממנו הבטחה שאם תודי שאת יהודיה הוא ישחרר אותך". הבחורה סירבה. אימי המוות הקרוב הקפיאו את שכלה, היא התעקשה ועמדה על שלה, אני גויה ולא יהודיה. רבי אליעזר התחנן והיא צועקת ומתעקשת כי איננה יהודיה.

בשלב מסוויים הרוצח איבד את סבלנותו. הוא לפת את אקדחו הטעון, כיון אותו לעבר הנערה וצרח על רבי אליעזר כי יסוג מיד מן המקום. אך הוא לא ויתר, כשהוא פורץ בבכי מר הוא התחנן אליה בדמעות שלש, כי תיאות לבקשתו ותודה כי היא יהודיה. או אז, היא קמה והודתה בפניו, ביקשה ממנו סליחה. חייה ניצלו.

לאחר מספר ימים הנערה נעלמה, כאילו בלעתה האדמה. ניסו לחפש אחריה, לתור אחר עקבותיה, אך מאומה, היא איננה.

כעבור תקופה לא ארוכה, הגיעה אשה נוכריה לאיזור מגוריו, שלפה פתק מקומט מחרץ נסתר בנעלה, והביאה אותו לרבי אליעזר. למרבה התדהמה התברר, כי הנערה הצליחה להגיע למקום מבטחים בדרך לא דרך, ועלה בידה להינצל מגיא ההריגה. דרך זו היתה סודית ביותר, ולפיכך היא גייסה מכרה נוכרית שתחביא את מפת הדרכים בנעליה ותביאנה אל אבי ז"ל אשר הציל אותה ממוות בטוח.

כך גלגל הקב"ה את האירועים המופלאים, שאותה נערה שרבי אליעזר הציל מפתח הקבר, היא זו אשר חילצה אותו ואת בני משפחתו מגיא ההריגה.

.....
המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il
.....

ברכת התורה העורך

פנינים

רשימת כהנים

בתקופה מסויימת ה"חפץ חיים" זצ"ל התעורר להכין את עם ישראל לקראת ביאת המשיח ולבנין בית המקדש, והוא שלח לכל הרבנים, כי מאחר שיש להתכונן לעבודת הקרבנות, כדאי לרכז רשימות מסודרות של כל הכהנים הכשרים לעבודה. **הגר"י** מבריסק זצ"ל שלח בתגובה רשימה שהכילה פירוט מדוייק, כמה כהנים בעירו כמה מהם זקנים, כמה צעירים, וכמה בעלי מומים ופסולים לעבודה...

דף מג"א מומים או... פוסלים באדם

אמנים כנגד מומים

מניין המומים שבאדם נמנה ברמב"ם בפרוטרוט והוא עומד על תשעים (ראה הלכות ביאת מקדש פ"ח הלכה א').

דומה, כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א, שכשם שמובא בספרים שממאה הקללות שבתוכה, ניצולים על ידי מאה ברכות בכל יום, באותה מידה ניתן לומר, שמתשעים מומים אלו ניתן להנצל על ידי עניית

הדף היומי

תשעים אמנים בכל יום כמוזכר בפוסקים (ראה משנ"ב סי' ו' ס"ק י"ג)... (קול ברמה, 235).

רבני בית מדרשו הוסיפו, כי 'המום' בגימטריה 'אמן' - 91.

דף מד/ב ואין שותין מים בפני רבים

חיים בלי אכילה ושתיה

בגמרתנו נאמר, כי תלמידי חכמים אינם שותים מים בפני רבים, מחמת צניעותם. **בעל** "הנועם אלימלך" זיע"א (פרשת חקת ד"ה ויקחו אליך) כתב: "הצדיק אוכל בקדושה ובטהרה ובמחשבות קדושות, ואם היה באפשרי בלא אכילה לא היה אוכל, כמבואר בספרים והצדיקים אוכלים בסתר וביחידות מחמת הבושה שבונים לאכול כי נפש חשקה תמיד בדביקות השם יתברך ולהיותם כמלאכי אלוקים, שאין בהם אכילה".

דף מד/א עור

עור ורואה

סח הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ"ל: בהמה שאינה רואה מוגדרת בתורה עֲנִיָּת (ויקרא כב/כב), שהוא ביטוי של מהות, לאמור, בהמה זו אטומה מראה - עֲנִיָּת, בשונה מן האדם שאינו רואה, המכונה עיוור. **זאת**, משום שהאדם שכהו עיניו, יכול 'לראות' דברים רבים אחרים, כגון, לראות את הנולד... (אזנים לתורה ויקרא כא/יח [ועיי' שם דברים טו/כא]).

דף מה/א ומצאו בה מאתים חמישים ושנים

נר לאחד נר למאתים**וחמישים**

בפוסקים מוזכר להדליק ביום הכיפורים נר עבור כל אדם (עיי' "שולחן ערוך" או"ח סי' תר"י סעי' ד' ו"משנה ברורה" ס"ק י"א). ה"מגן אברהם" (ס"ק ג') מביא מהמהרי"ל, שעל אשה אין להדליק, ומדוע? עניינו של ה"נר" שהוא נגד רמ"ח אברים והרוח והנשמה, ובסך הכל מאתים וחמישים, כחשבון המילה 'נר'. מאחר שלאשה מאתים חמישים ושנים אברים, אין תועלת ב'נר' עבורה... (עיי' בהג' הגרעק"א והחת"ס, ועיי' במאורות הדף היומי לב"ב קט"א).

דף מה/ב נס לא ישא ננסת שמא יצא מהם אצבעי

הננסים ניצחו

בפרשת דברים מסופר, כי "העוים היושבים בחצרים עד עזה - כפתורים היוצאים מכפתור השמימים וישבו תחתם, קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי בידך את סיחון" (דברים כב/ב). התיאור בראשית הפסוק, כיצד נלחמו הכפתורים בעוים צריך, כמובן, טעם.

החיד"א מפרש בשם חכמי הספרדים הקדומים, שלא בא תיאור זה אלא בכדי לחזק את ישראל במלחמתם בסיחון. בילקוט שמעוני (נח) נאמר ש'כפתורים' נסים היו, ומכיון שנאמר כאן "כפתורים היוצאים מכפתור" ולמדנו שהכפתורים השתדכו זה בזה - הרי שננס וננסת נישאו וצאצאיהם היו נמוכים עוד יותר, כאמור בסוגייתנו. ועם כל זאת 'ננסונים' אלו ניצחו את העוים שהיו גיבורים וענקים (ראה חולין ס/ב)! הא למדת כי לא לגיבורים המלחמה - "קומו עברו את נחל ארנון"!

דף מט/א מת הבן בתוך שלושים יום

ספק לוי וספק בכור

במשנה ובגמרא כאן אנו למדים, כי עד

איסור זה כאשר על ידו נדחית מצווה מן התורה, אך אם הדחיה אינה מבטלת את המצווה, שזמנה הוא בכל עת ובכל מועד, מובן כי ניתן לדחות את הפדיון ולא לעורכו בשבת קודש (שו"ת "חלקת יעקב" שם. ועיי' "ערוך השולחן" יו"ד סי' ש"ה סעי' מ"ד, ועיי' מה שציין עוד בשו"ת "יביע אומר" יו"ד ח"ו סי' כ"ו).

דף מט/א - נא/ב שלושים יום

למה אין עושים פדיון הבן בשעת הבוקר?

מי מבין הקוראים שהשתתף במעמד פדיון הבן, הוזמן מן הסתם לשעות הצהריים, בשונה מברית מילה המתקיימת בשעות הבוקר, ויש המהדרים לעשותה אף בשעות הבוקר המוקדמות, שונה הוא הדבר בפדיון הבן. מדוע?

הבה נעמוד על הזמן המדויק שממנו ואילך יש לפדות את הבן הבכור.

בדפים אלו אנו למדים חזור ושנה, כי חובת פדיון הבן חלה, עם מלאת שלושים יום לבכור הנולד. מקור הלכה זו מן הנאמר (במדבר יח/טז) "ופדיוו מבן חודש תפדה". לשון משנתנו, גמרתנו ולשון הפוסקים הוא, כי מצוות פדיון הבן חלה במלאת 'שלושים' יום. הב"ח והש"ך חידשו הלכה מחודשת ביותר לגבי מועד מצוות פדיון הבן, וכדי להבינו עלינו לבדוק 'חודש' מהו.

'חודש' מהו: פירוש המילה 'חודש' הוא מלשון התחדשות. הלבנה מסתובבת סביב כדור הארץ, ומשך כל סיבוב הוא עשרים ותשעה יום, שתיים עשרה שעות, ארבעים ושתיים דקות שלש שניות ושליש השניה, או בקיצור, כ"ט [יום], י"ב [שעות], תשצ"ג [חלקים]. הדין היה נותן, שעם חידוש הסיבוב, יתחלפו החודשים, פעם בבוקר, פעם בצהריים, או באמצע הלילה, כפי זמן השלמת הסיבוב והתחלת הסיבוב החדש. ברם, חז"ל דרשו מן הפסוק (מגילה ה/א), כי אין לחצות את ימיו של החודש, אלא עליהם להיות שלמים. בלוח השנה העברי, יש חודשים בני עשרים ותשעה ימים, ויש חודשים בני שלושים ימים, מפאת הצורך לסדר את הלוח העברי ולהתאימו עם מחזור החמה, אך לא נאריך בכך כעת, כי הדבר אינו נזקק למאמרו. סופו של דבר, ימי החודש שלמים, עשרים ותשעה ימים שלמים, או שלושים ימים שלמים.

נשוב ל"פדיוו מבן חודש תפדה" של פדיון הבן.

נוכחנו, כי 'חודש' הוא זמן השלמת סיבוב הירח סביב כדור הארץ. הוי אומר, התורה קובעת, כי 29 יום, 12 שעות, 42 דקות ו 3 שניות לאחר לידת הבכור, חלה מצוות פדיון הבן. מדוע, איפוא, יש להמתין שלושים יום? בכך נחלקו הפוסקים.

לדעת הב"ח אכן זמן פדיון הבן הוא לאחר חלוף תקופת זמן של חודש מחודשי הלבנה! ואילו הגמרא האומרת 'שלושים' יום, אינה מתכוונת בדווקא לשלושים יום. הש"ך (ס"ק ט) מסכים לדבריו, וגם בראשונים מובאת דעה זו (כאמור מהיראים, וכן הוא באשכול ח"ב עמ' קל"ט).

ואילו פוסקים אחרים ("מגן אברהם" סי' של"ט ס"ק ח' ומגדל עוז ומחירע"ץ קל"ג ג' אות ט' ו"ערוך השולחן" סי' ש"ח סעי' מ"ב) חולקים על כך מכל וכל. לדעתם, ההלכה שאין לחצות את ימיו של החודש, אינה מתייחסת לסידור חודשי השנה בלבד, אלא לכל מקום שהתורה השתמשה במילה 'חודש'. לפיכך, גם בפדיון הבן, יש להמתין שלושים ימים, משום שאין לחצות את ימיו של החודש ולפדות את הבן במלאת עשרים ותשעה יום ומחצה (עיי' במג"א שהוכיח את דבריו, ועיי' ב"ערוך השולחן" שם). כדעה זו נקטו רוב הפוסקים (עיי' "משנה ברורה" סי' של"ט ס"ק כ"ח ושע"צ שם ובשו"ת "אגרות משה" יו"ד ח"א סי' קצ"ו).

לכאורה, חידושו של הב"ח הוא, שניתן להקדים את זמן הפדיון. ברם, במקרים מסויימים, לפי שיטת הב"ח יש דווקא לדחות את מועד קיום הפדיון. במה דברים אמורים? ובכן, חישוב יום הפדיון, הוא לעולם ארבעה שבועות ושני ימים לאחר הלידה. בכור שנולד ביום ראשון, ייפדה ביום שלישי. יום א' שלאחר ארבעה שבועות הוא היום העשרים ותשעה ללידתו, יום ב' הוא היום השלושים, ובתום היום השלושים, היינו: כניסת יום השלושים ואחד, הלא הוא יום שלישי, יחול מועד פדיונו.

והנה, בכור שנולד ביום א' סמוך לשקיעה, מתחיל למנות את יומו השני עלי חלד, עם רדת ליל יום ב'. בהגיע ליל יום ג' המיוחל - יום הפדיון, עדיין לא מלאו לתינוק עשרים ותשעה וחצי ימים, ולפי הש"ך והב"ח עוד לא חל מועד פדיונו!

יש שכתבו, כי זהו המקור למנהג האשכנזים להמנע מקיום מצוות פדיון הבן בלילה, כדי להמנע מפדיון תינוקות שנולדו לפני השקיעה ועוד לא הגיע מועד מצוותם לפי הב"ח והש"ך, שלכתחילה ראוי לחוש לשיטתם (עיי' "פתחי תשובה" יו"ד סי' ש"ה ס"ק י"ז). זהו הטעם לכך שאין מזדרזים לפדות את הבן בבוקר, אלא בשעות הצהריים, משום שבמדינות שונות בימי הקיץ השמש שוקעת בשעה מאד מאוחרת, ופעמים שאפילו בבוקר עוד לא מלאו לתינוק עשרים ותשעה יום ומחצה (ראה "אוצר פדיון הבן" ח"א עמ' שמ"ו, ועיי' עמ' שני"א טעמים נוספים). [ראה עוד, "מאורות הדף היומי" כרך ג' כתובות דף ה, ונזיר דף ה].

דף מט/א נא/ב

"אברהם חנניה בן חנניה ז"ל הוא בכור שלא נפדה"

ילד חמד, היה מהלך בסמטאותיה וברחובותיה של ירושלים לפני כמאה שנים,

כשהוא עונד טס של כסף שעליו כתוב, כי אברהם חנניה בן חנניה ז"ל הוא בכור שלא נפדה, ועליו לפדות את עצמו לכשיגדל.

יתום היה הילד ואביו הסתלק לבית עולמו בטרם הספיק לפדות את אברהם חנניה, שנקרא על שם אביו ומכך אנו למדים כי גם למולו לא זכה. טס הכסף נתלה על צווארו בהוראת הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, אשר ציווה על אמו להשגיח כי לא יסור טס זה מעמו בכל עת ובכל שעה עד אשר ייפדה, ואף קרא לסופר, הורה לו ליטול גליון נאה ולכתוב עליו באותיות זהב את הנוסח הבא: **"וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם"** (במדבר טו/לט). הלוח הזה יהיה לי לזכרון, אני אברהם חנניה בן חנניה זצ"ל מזכרון טוביה דפה עיה"ק ירושלים תו"ב, בכור אנוכי, פטר רחם לאמי מורתי מרת יענטע רחל תחי', ועוד לא נפדתי, נולדתי ביום ח"י סיון שנת התרס"ו, וכשאזכה בחסדו יתברך להיות בר מצוה, היינו ביום ח"י סיון שנת התרע"ט הבעל"ט, אז אקיים בנפשי מצות פדיון בכור. ויהי רצון שהכהן שיקבל פדיוני יהיה הכהן הגדול אשר יכהן אז פאר בבית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן ואמן".

שלט זה יועד לשמש כמזכרת נוספת ליתום, שעליו לפדות את עצמו. לפי מנהג זה, אין פודים את הזקוק לפדיון, אלא ממתינים לו שיגדל ויפדה את עצמו. למעשה, הדבר אינו מוסכם על כל הפוסקים, וקיימת מחלוקת בדבר.

מצוות פדיון הבן מוטלת על אבי הבן, ולדעת ראשונים רבים, המצווה אינה משה מן האב גם לאחר שבנו הגדיל ועדיין לא נפדה (עיי' "חינוך" מצווה שצ"ב ושו"ת הרשב"א ח"ב סי' שכ"א). עם זאת, חובת האב אינה פוטרת את הבן לפדות את עצמו, אם נוכח שאביו אינו עושה כן (קידושין כט/א).

כאשר אביו של התינוק נפטר, קיימת מחלוקת רבתי בין הפוסקים כיצד לנהוג. הש"ך (סי' ש"ה ס"ק כ') סבור, כי "יותר טוב לפדותו על ידי בית דין". הט"ז (שם, ס"ק י"א) טוען נגדו, כי על ידי כך מפסידים את הקטן מן המצווה, שכיום מונחת בחיקו מצוות פדיון שבידו לקיימה לכשיגדל. לפיכך, פוסקים רבים אימצו את המנהג המובא ברמ"א (שם סעי' ט"ו), כי יש לתלות טס של כסף על צוואר התינוק, להזכירו לפדות את עצמו לכשיגדל, לבל יבטל, חלילה, מצוות עשה זו (ועיי' "אוצר פדיון הבן" פ"ח סעי' ד-ח).

לפיכך, כאשר אביו של חנניה הקטן נפטר, הגר"ש סלנט זצ"ל קרא לאמו, ביקש הימנה להביא לפניו כף של כסף, ומסרה לצורף שרידד הימנה טס וכתב עליו את הנוסח המובא בתחילת המאמר. בנוסף על כל זאת, ביום השלושים להולדת חנניה, זימן הגר"ש סלנט זצ"ל עשרה כהנים לפניו, והודיע להם, כי בכור זה אינו פדוי. לא לחינם הוא נהג כן. בגמרא (כתובות ז/ב) מבואר, כי הרוצה לפרסם דבר, יכריזהו בפני עשרה. דווקא כהנים הוא זימן לפניו, משום שלהם זכות הממון בחמשת סלעי הפדיון, והוא הודיע להם על זכותם זו. את השלט הנאה הוא הורה לכתוב, כדי לענות בכך על טענות שהועלו, כי יש לחשוש שטס הכסף יאבד ויישכח. לפיכך, הורה לתלות את השלט במקום בולט.

רושמי קורות העיתים מציינים בהשתאות, כי עד יום בר המצווה של חנניה, הסתלקו תשעה מן הכהנים לגנוי מרומים וכהן אחד בלבד נותר (תורת רבינו שמואל סלנט, ח"א שמה-שמו).

שלושים יום הבכור בספק נפל, ולפיכך אינו חייב בפדיון.

בנוגע לכך ניתן למצוא שינוי לשון מעניין, בדברי רש"י על התורה. כאשר נאמר במניין הלויים כי יש לפקדם (במדבר ג/טו) "כל זכר מבן חודש ומעלה", רש"י מפרש, "משיצא מכלל נפלים", ואילו כשנאמר במניין הבכורים לפקדם "מבן חודש ומעלה" (שם/מ) הוא מפרש, "משיצא מכלל ספק נפלים".

הסיבה לדבר היא זו: אף אם בכור ספק נפל פטור מפדיון הבן, כאמור כאן בסוגיה, אין לוי ספק נפל פטור ממניין הלויים. שכן אם פדיון הבן הוא עניין של ממון שנאמר בו המוציא חבירו עליו הראיה - לא כן מניין הלויים שהיא מצוה וספיקה להחמיר. מצוה זו - רק נפל ודאי פטור ממנה!... ("יתכלת מרדכי").

ארגון "אור המקדש"
רח' דב גרונר 48 ב"ב

בימי בין המצרים
בהם עלינו להצטער
על חורבן ביהמ"ק

הנכם מוזמנים
לראות את בית המקדש
בתערוכת המקדש וכליו

רח' דב גרונר 48 ב"ב
(בסמוך לאולמי קינג דיורד)

בתצוגה מדהימה ועשירה
בהמלצת רבנים ואנשי חינוך
טל: 052-4775484 052-345471

למגידי שיעור הדף היומי
הכניסה חינם

מאורות הדף היומי

בית מדרש למגידי

שיעור דף היומי סוכוטשוב

בשורה טובה לתושבי פתח-תקוזה

הננו שמחים להודיע כי זכינו ב"ה

לייסד שיעור חדש בדף היומי

בביהכנ"ס אור התפילה"

רח' הרב ניימן 7

לאחר תפילת שחרית בין השעות 6:45-7:20

ע"י מגיד שיעור

הרב בן-ציון פרישמן שליט"א

מרבני בית מדרשנו

הציבור מוזמן

בשורה למגידי שיעור הדף היומי

לקראת לימוד מסכת ערכין
בדף היומי

ניתן להשיג מחדש את הספר החשוב
"הפלאה שבערכין"

חידושי הלכות על מסכת ערכין

מאת הרב הגאון ר' חיים רבינוביץ זצ"ל

רבה של שאוול - תרכ"ו

על כל המסכת לפי סדר הדף

★ ★ ★

מגידי שיעור יוכלו לקבל את הספר חינם

במשרדי מאורות:

ב"ב-טלפון 03-6164725

ירושלים - פלאפון 054-4868755

תקליטור מס
על מסכת בכורות
דף מ"א - ס"א
! זיכרון